

Язэп Квач: Нявыдуманая гісторыя¹

Адкуль ёсць пайшла вёска Жукоўшчына. З успамінаў Лысёнка Іосіфа Ігнацьевіча (Юзюнькі).

“Наша вёска мае даўнюю і слушную гісторыю. Заснавальнікам яе быў нехта Жук. Яго жыллё размяшчалася на высокім берагу Дзісны, куды вясеннія паводкі не даходзілі. Жыў, думае легенда, тут доўга. Але па нейкіх прычынах ён пакінуў нажытае месца, як думае легенда, ён спусціўся з усім нажытым па рацэ ўніз па цячэнню і астанавіўся дзесьці за Шаркоўшчынай. Там ён найшоў месца, дзе і застаўся, асноваўшы новае паселішча. Па імені заснавальніка (Жука) сталі называць Жукі. А месца, дзе ён жыў раней сталі называць Жукоўшчына. Вот так нам расказвае легенда, якую перадавалі з пакалення ў пакалення. У гэтым выглядзе яна дайшла да нашага часу.

Чаму ён (Жук) пакінуў месца на Жукоўскай зямлі? Думаюць, што яго сталі непакоіць прыхадзіўшыя сюды чужыя людзі. Можа гэта былі стараверы, уцёкшыя з Расіі ад праследвання. Маглі быць палякі, застаўшыся пасля зыходу польскага караля Баторыя. Між іншым ён веў сваё войска, сплаўляючы яго па нашай Дзісёнцы (часткова).

Да ваеннага часу ў Жукоўшчыне было 25 хат крытых саломай. На вайну было прызвана многа нашых жыхароў, з іх 14 не вярнуліся дамоў. Яны гераічна аддалі сваё жыццё за свабоду Айчыны. Заваяванай імі свабодай мы цяпер карыстаемся, памяць аб героях мы павінны свята захоўваць. Гэта памяць аб нашых земляках павінна жыць у вяках.

Вось іх імёны:

- Лысёнак Генадзій – сын Лысёнкаў Лявона і Марыі (дом 19),
- Лысёнак Канстанцін – сын Лысёнка Ягора і Насці (дом 18),
- Станюш Мікалай – гарманіст, да вайны служыў у Шаркоўшчыне міліцыянерам. Сын Станюшаў Пятра і Кацярыны. Быў жанаты. Засталіся жонка і маленькі сыноч (дом 17),

¹ (запісы, зробленыя аўтарам у вёсках Шаркаўшчынскага раёна, Віцебскай вобласці падаюцца на мове арыгінала)

- Лысёнак Уладзімір – сын Лысёнкаў Міхаіла (Міхалюка) і Анны (Ганеты) (дом 29),
- Касарэўскі Іосіф (Юзюк), загінуў у канцы вайны пад Берлінам – сын Касарэўскіх Юстына (Істука) і Вольгі. Заставіў жонку і сына, якога яму не прышлося ўбачыць,
- Лысёнак Іван, інвалід па слуху. Ён працаваў на Урале, куючы зброю для фронту. Па якойсьці хваробе памёр на Урале (дом 26),
- Райчонак Іосіф – сын Райчонкаў Валерыя і Анны. Дома засталася жонка і дачка Тамара яшчэ малая. Бацьку – героя не памятуе. Звалі яго ў вёсцы Юзюк (дом 26),
- Райчонак Пётр, сын Райчонкаў Ягора і Софіі. Быў у радах партызан. Адтуль пайшоў на фронт, дзе гераічна загінуў (дом 5),
- Гінько Зянон і Гінько Іван (Янук), сыны Гінько Вікенція (Вінцука) і Гілены (дом 22). У Гінько Івана засталіся жонка і сын 1 год,
- Станюш Ананій. Засталіся жонка і трое дзяцей. Дочку Софію і сына Мілеція фашысты забралі на прымусовыя работы. Дома засталіся жонка і 8 гадовая дачка Ангеліна (дом 9),
- Станюш Генадзій – сын Станюшаў Вікенція і Аляксаны. Дома засталіся жонка і дочка 8 гадоў (дом 25),
- Лысёнак Вікенцій – мабілізаваны на вайну нямецка-польскую. Там і загінуў. Звалі яго ў вёсцы Вінцук. Засталіся жонка Надзежда, сын і дачка (дом 4),
- Лысёнак Аркадзя – сын Сімона (Сімука) і Насці Лысёнкаў. Дома засталася жонка Фенька і сын, якога Аркадзь убачыць не змог. Яго на вайну праводзіла жонка, якая была цяжарнай (дом 2).

Вёска Жукоўшчына сапраўдны герой. З 25 двароў(хат) прадстаўнікі 14 сямей сталі героямі, аддаўшы сваё жыццё за свабоду Радзімы. Гэта 14 герояў з маленькай вёскі. Жыхары вёскі могуць ганарыцца і быць удзячнымі сваім героям. Не забываць і сямей, якім было вельмі цяжка, страціўшы мужоў, дзяцей, бацькоў.

Жыццё чалавека і дрэва — агульны лёс (аўтар Язэп Братка)

Смерць раўняе ўсіх. І толькі два скарбы ўзвышаюць чалавека над вечнасцю: памяць і дзеці. Якая памяць застаецца, залежыць ад самога чалавека: як жыў, што рабіў? А дзеці – найгалоўнейшая спадчына. Яны наш працяг у бясконцым жыцці. Толькі ў іх мы можам быць бессмяротнымі. І можна толькі дзівіцца з людзей, якія не хочуць мець дзяцей, якія злачынна крыўдзяць іх і нават забіваюць...

Чаму ж мы, беларусы, сёння плачам, што сем'і ў нас рушацца? Чаму, не паспеўшы ўкараніцца, развальваецца сямейная суполка (разводаў амаль столькі, як і шлюбаў)? Чаму маці, нарадзіўшы дзіця, вынасіўшы яго дзевяць месяцаў пад сэрцам, кідае

немаўля на сметнік? Чаму людзей пазбаўляюць бацькоўскіх правоў? Чаму багата нашых дзяцей живуць не дома, а ў казённых прытулках? І чаму дзеці ўцякаюць з хатніх гнёздаў? Чаму наогул мы жывём так духоўна бедна, безідэйна? Чаму?..

А таму, што бязродныя мы, безабаронныя: і перад гісторыяй, і ў асобе дзяржавы нашай. Мы глухія і сляпыя да продкаў нашых, да свайго радаводу. Не ведаем імёнаў тых, хто з калена ў калена па генах перадаваў нам здароўе, фігуру, характар. Не спяваем прабабчыных песняў, не памятаем бабулін лячэбнік. Не ўмеем перахрысціцца перад абразамі. Ад гэтага і сорамна, і горка. А з гадамі яшчэ і балюча. Бо не спазнаўшы сваё Я, сямейную планету, дрэва радаводнае – мы – сіроты, абрубкі, проста пні..

Не так даўно давялося слухаць перадачу па радыё. Там распавядалі аб тым, што адна сям’я пасадзіла на сваёй сядзібе дуб, а каб усё было “цывільна”, засведчыла гэта завераным дакументам. Хто садзіў і калі. Так бы мовіць, як пасведчанне для нашчадкаў. Садзілі ж не якую-небудзь таполю, не елку, а дуб – дрэва моцнае, сімвалічнае, і не на дзесятак-другі гадоў, а на вякі. Вось і паклапаціліся аб памяці. Не так шмат на Беларусі такіх волатаў – дубоў. Усе мы добра ведаем 450-гадовы дуб-волат у Белавежскай пушчы, 350-гадовы ў Верхнядзвінскім раёне. Дарэчы, як кажуць, пад ім адпачываў сам імператар Напалеон. Таму яны і ахоўваліся належным чынам, што звязаны са знакамітымі імёнамі або падзеямі і цяпер з’яўляюцца мясцовымі рэліквіямі.

Падрастае такі волат-дуб і ў нашай мясцовасці. Канечне, пакуль яму не зраўняцца па велічы і ўзросту з белавежскім, але ў нашай мясцовасці – гэта самае магутнае дрэва. Затое мы ведаем, хто яго пасадзіў, а таксама ўстанавілі яго ўзрост. А казалі нам пра гэта мясцовыя старажылы – Сікора Мікалай ды ўнук таго, хто пасадзіў дрэва – Сікора Яўген. І вось, што яны распавялі.

Дзеда звалі Аляксандрам. І вось, калі ён ажаніўся, то з другімі мужчынамі ў яго быў, так бы мовіць, “заклад”. Пасадзіў Аляксандр у сябе на сядзібе дуб, сасну ды яблыню і загадаў, што будзе ў яго сын і дзве дачкі. А было гэта прыкладна ў 1880 годзе. Дата дакладна невядома, але вызначаецца па наступных прыкметах...

У грамадзянскую вайну, у 1918-1920 гадах, на сасне (бо дуб рос памалей) быў наладжаны польскі назіральны пункт. Палякі з гэтага назіральнага пункта ў Малых Алашках сачылі за чырвонаармейцамі, якія ў той час стаялі ў Рымках. Як расказваў Мікалай Сікора, на сасну быў усцягнуты “кругляк”, і яны, дзеці, потым забаўляліся на гэтым назіральным пункце. Па тым, што дрэва ў той час у вёсцы Алашкі было найвышэйшае, можна меркаваць, што было тады тром дрэвам не менш за сорок гадоў. Гэта пацвярджаюць і гады нараджэння дзяцей ў сям’і Аляксандра. Такім

чынам, праведзенае даследаванне дазваляе зрабіць вывад аб тым, што пасаджаны дуб быў у 1880 годзе.

Споўнілася мара Аляксандра. Нарадзіліся ў сям’і дзеці: дачка Марыля ды Анюта і сын Ягор. Ішоў час, раслі дрэвы, а разам з імі падрасталі і дзеці. Дочкі павыходзілі замуж. Пры бацьку застаўся толькі сын Ягор. Яблыня аказалася дзічкай і мела нясмачныя церпкія плады, ад яе застаўся толькі пень. Незайздросны лёс напаткаў і сасну. Яе галлё так разраслося, што стала перашкодай пры правядзенні лініі электраперадач, і сасна была спілавана. У дуба ж толькі паабразалі галлё, і зараз ён упрыгожвае ўсё наваколле. Шэфства над дубам зараз узяла мясцовая школа. Дуб агароджаны. На агароджы надпіс: хто і калі пасадзіў дрэва, а таксама папярэджанне аб тым, што гэта помнік культуры і ён ахоўваецца дзяржавай.

Дарэчы, дуб знаходзіцца побач з сядзібай Івана Паўлавіча Сікоры і ўсяго на пяць год старэйшы за яго (І.П.Сікора нарадзіўся ў 1885 годзе). І мы з гонарам можам

сказаць: “Пад гэтым дубам любіў адпачываць Іван Паўлавіч.” Цікава, што прозвішча Сікора таксама ўспамінаецца ў радаводнай кнізе Ўладзіміра Ліпскага, як старажытны шляхецкі род. На жаль, пакуль няма такога чалавека, які б змог дакапацца да дзесятага калена ў знакамітым родзе Сікораў.

Ідзе час, разносіцца па наваколлі насенне дуба-волата, яшчэ шырэй распаўсюджваюцца знакамітыя гатункі Сікоры. І хочацца верыць, што гэты дзіўны тандэм волата-дуба і чалавека-садавода захаваецца ў нашай памяці, як сімвал велічы, чысціні, непадуладнасці часу, адзінства чалавека і прыроды.

А мы ўсё ляцім і ляцім у бязмежнай касмічнай прасторы. Мы—маленькія іскрынкі сусвету, якія загараюцца толькі на адно імгненне. Застаюцца толькі попел ды пні. І толькі два скарбы ўзвышаюць чалавека над вечнасцю: памяць і дзеці.

Страцілі ўсё, але засталася галоўнае – сям’я і зямля. Успаміны пра вайну
Лысёнак (Райчонак) Ларысы Адамаўны.

Нарадзілася 2 ліпеня 1935 года ў в. Рымкі. Маці была на 20 гадоў маладзейшая за бацьку. Рабілі сваю зямлю і частку зямлі бацькошкі, узяўшы яе ў арэнду. Мелі 4 каровы, каня, малацілку, варпу і шмат іншага.

Падчас вайны па лясках было шмат т.зв. партызан, але ў большасці былі проста бандыты, што вымагалі з людзей прадукты, вопратку, грошы, некаторых людзей нават забівалі. Быў у партызанах і іх дзядзька, Райчонак Мікалай, што жыў за рэчкай. А недалёка па суседству таксама жыла цётка. І вось, а гэта было якраз перад пакровам (14 кастрычніка) 1942(?) года, цётку паклікаў сусед і пачаставаў, адрэзаўшы у свірне ладны кусок кумбяка (вяленага мяса). Калі выходзілі з будынка, убачылі, што з-пад Стахоўскіх ідуць ланцугом у бліскучых касках карнікі. І адразу ж да нашых хат, бо побач жыў Райчонак Мікалай, хаця і не той партызан. Адразу сталі паліць, торкалі пад саламяныя стрэхі факелы.

Маці якраз пякла хлеб, вынесла яго на вуліцу дык і хлеб той згарэў. Людзей сталі збіраць на падводы і пагналі ў Варапаева ў гета, некаторыя паразбягаліся, у тым ліку і Адамок (яе бацька) ручком стаў прабірацца да лесу. Малая Ларыса далася таксама следам за бацькам. А маці, як убачыла, што гарыць хата, прыляцела і стала шукаць малую; думала можа ў хаце, ці па хлявах, можа дзе пачуе плач, але ўсё марна.

Бацька бег слаба, яго дагналі, палажылі на плячо аўтамат і выстралілі. Ён пасля зусім аглох і паваліўся. А Ларыса, пабачыўшы карнікаў, стала пераважваць каня, забіваючы кукай (драўляны малаток) кол (тым хацела падмануць, што яна не збіралася ўцякаць). Яе малую і не чапалі. Потым знайшлася і маці (адзін з карнікаў,

українец, паказаў, куды пабегла малая). Сталі прабірацца на вёску Васюкі. Некаторыя ехалі на падводах. Праз Голбіцу маста не было. Маці перанесла яе на плячах, а сама па грудзі ў вадзе. У Васюках жылі далёкія родзічы, бацькавай сястры мужа сястра, Лабатыя Лідзя і Валодзя.

На раніцу маці пайшла ў разведку на папялішча. Знайшла там бацьку ў абгарэлым кажуху. Злавілі жаробку і карову – усё, што ўцалела. Сядзець на чужых харчах маці не магла. Пашыла торбы і пайшла з малой па вёсцы жабраваць. Людзі як убачылі, плакалі і казалі - не хадзі, мы табе прынясём. Далі і есці, і на пасеў зярна і бульбы. Як пацяплела пераехалі ў Рымкі, каля печкі злажыл нейкую будку з агаркаў і так зімавалі. Галадалі, збіралі насенне шчавука, маці з гэтага пякла бліны і варыла зацірку. Добра што было чым забяліць. А калі паспела пшаніца, нарвалі каласкоў, у руках выцерушылі, выдзьмухалі і напаклі бліноў. Якія былі смачныя! Такі ўспамін ад бабулі Ларысы. Ва ўсіх свае гісторыі, свае страты і лёсы, што паламала вайна.

“Прасяшчым даюць!”

У тутэйшых месцах пра партызан склалася ў асноўным негатыўнае меркаванне, як пра бандытаў, абіралі і нават забойцаў. Чым, напрыклад, вызначыліся Рымкаўскія партызаны. Найперш яны ўзрывалі масты праз руччы па дарозе з Пятровіч у Рымкі. Каму ад гэтага была шкода? Толькі не немцам, бо “гэтым “гасцінцам” яны не карысталіся, а шкода была нанесена мясцовым мужыкам, што не маглі пэўны час праехаць праз тыя руччы, спраўляючы свае гаспадарчыя патрэбы. Больш таго даходзіла нават да забойства, калі справа ішла аб золаце.

Мясцовая шайка ў складзе Райчонка Пётры і Яловіка Пётры з Рымак, Мышко з Беяк, Знорка з Прошак ведала ў каго павінна быць золата. Сваё вока недобрачыліўцы паклалі на рымкаўскіх настаўнікаў Пётру і Канстанціна ды багацейшых гаспадароў Татарына і Антося. Але хто так лёгка аддасць нажытае цяжкай працай золата, а можа ў каго яго і зусім не было. Нічога не атрымаўшы, бандыты завялі сваіх ахвяр у Мішуты ў балота і там іх забілі. Вядома ж не абышлося без здзекаў і катавання. Сямейнікаў прыстрашылі каб тыя маўчалі, а хто аказаў супраціў, як Салька, жонка Антося, тую ўсю парэзалі, але неяк выкарабкалася і засталася жыць. Мясцовыя бабы хадзілі глядзець і дзівіліся. Столькі было крыві на белых кужэлбных прасцінах (у бяднейшых такога не было і на цёмнай посцілцы і кроў бы тую не так відаць).

Былі і ў партызан “совісныя” людзі. Сям’ю пагарэльца Райчонка Адамка прыхінулі Лабатыя з Васюкоў. А з партызанамі быў Адамковай жонкі дваюжны брат Стась. Не патрабаваў, а паказаў маці, якія ў яго парваныя споднія штаны, гаспадыня яго

адзела. Гаспадар, баючыся партызан, завёў свайго жарабка аж у Більдзюгі да швагры. Прышлі партызаны і пытаюцца жарабка. Гаспадар кажыць: “Здох.”

- Паказвай дзе закапаў.
- Зіма, замёрзла, завеіла.

Паставілі да сцяны і будуць страляць. А як дайшло да гэтага да Стася: “Ратуй, Стасічык, гэта ж такія добрыя людзі, і нас кормяць і нашу скаціну. Дык ён падышоў да свайго напарніка і забраў у яго стрэльбу.

Лысёнак Мечык рана застаўся без бацькоў і жыў з бабуляй. Неяк выкармілі кабанёнка і закалолі яго на зіму. Радаваліся, што з гэтым неяк перазімуюць. Свежаніна, як звычайна захоўвалася на гарышчы на шастах ды ў кашах, падвешаных пад страхой. Але не доўга ласаваўся ўнук і цешылася бабуля (старая вельмі не давала і малому раскашаваць, каб хапіла на ўвесь год). “Партызаны” з мясцовых таксама мелі на гэту свежаніну свае планы. І адной раніцы бабуля знайшла прадранай сваю саламяную страху і не знайшла свайго “сала, кумбякоў да кілбас”.

Маёй маме, Квач Веры 1929 г.н., што жыла ў Квачах, ў той час было год 12-14. На маё пытанне “Як ты помніш партызан?” Адказвае: “Прыхадзілі лічы кожную ноч нейкія латыгалскія, ваўкалацкія, сваіх ні было. Як закрычаць: “Хазяін, адкрывай!” Выйдзіць татка у споднім і марозюць яго, а то паб’юць, калі не знойдуць, што ім трэба. Старэйшая сястра (ёй было ўжо 17) прыкідвалася хворай, баяліся, бо ім і дзеўкі былі патрэбныя (вядома ж для чаго). Забралі белую кабылу. А такая добрая была, сытая, дужая, ні разнасіла. Плакаў татка плакаў, каб аддалі, хадзіў потым шукаць. Як жа гаспадару без каня. Карову, каб не забралі, дык азялі самі ды зарэзалі ды хоць па-троху елі. А кабана былі схаваўшы ў балоце. На астраўку выгарадзілі яму выган і праз ваду насілі яму есці каб ніхто не бачыў.

Кіёнак Зонька 1934 г.н. жыла ў Паташні (гэта недалёка ад Беяк).

Бацька і чатыры браты працавалі на запашцы ў пана. У іх было 40 гектараў зямлі, шмат скаціны. Гаспадар аддаваў ім трэцюю частку ўраджаю. Калі прышлі Саветы ён некуды выехаў і ўся вялікая сям’я засталася жыць у панскім доме. Партызанам было тут чым паласавацца. Аднаго разу прыйшлі, нагрузілі воз збожжа, запраглі каня і павезлі. Бацька браўся ісці за канём, але яго спынілі і сказалі: “Адгонім!” Як у ваду па дзісь дзень! А аднаго разу прыйшлі і сталі ў бацькі патрабаваць аружыя. Казалі, што ў пана павінна быць. Бацьку ўжо падвялі да плата і хацелі расстраляць, але заступіўся солтыс з Полава і бацьку адпусцілі. Як мы спалохаліся, галасілі!

У Мядзюхі Антося з Зямцоў падгадаваўся к таму часу ладны бычок. Ці прадаць, ці сабе зарэзаць на мяса? Пакуль ён вагаўся – справу вырашылі партызаны. Прышлі і

“папрасілі ветліва” аддаць ім бычка. Як ні шкада было мужыку, але навучаны і наслуханы аб тым, што могуць зрабіць партызаны адказаў ім словамі амаль, што як па Евангелю: “Прасяшчым даюць” і сам забрытаў ім свайго пестунка.

Дачушка не плач! Я вярнуся! Вайна вачыма Мажэйка (Станюш) Міраіды Генадзьеўны.

Нарадзілася Міраіда 15 лютага 1938 года ў в. Жукоўшчына. Жылі заможна – мелі шмат зямлі. Іх хата стаяла якраз на скрыжаванні з вулкай, што ішла на Алашкі. Хата была вялікая на два канцы, у другой палавіне жыла сям’я дзядзькі Донькі, а ў першай – сям’я Станюша Генадзія (Тоня, Генадзій, малая Міра і бабуля).

Цёця Міра ўспамінае:

У суботу пайшлі мыцца ў байню, якая стаяла на беразе Дзісёнке і не дамыліся – убачылі, што за ракой паляць хаты, якая ўжо тут байня... Бацькі не было дома – забралі ў абоз немцы. Мог бы і застацца, але пашкадаваў свайго жарабца, бо прападзе ў чужых руках.

Раніцай маці стала пячы хлеб і тут у хату ўварваліся паліцаі і давай на ўкраінскім загадваць выходзіць з хаты, а самі вернуць усё ўверх дном і рабуюць. Пагналі ў канец вёскі, на так званую палянку (гэта за Сетавым ручком). Паставілі ўсіх на каленькі, кругом кулямёты, немцы з паліцаямі. Стаім уся вёска і я з мамай і бабуляй. Расклалі вялікі лом. У Ванькі Бубалькі, што жыў напроціў, была свіння з вялікімі парасятамі. Дык ловяць тых парасят ды смажаць на гэтым агні. А вулку ўжо запалілі, хадзілі ад хаты да хаты і торкалі пад саламяную страху факелы, але затым прыйшоў загад больш не паліць і самі тыя ж паліцаі давай тушыць будынкі. Але што ўжо добра ўгарэлася – тое і дагарэла. Па правы бок згарэлі хаты аж да вулкі, што на Алашкі, а па левы да хаты Гордзі Свірчковай (запаленую хату яшчэ ўратавалі).

Я, малая, успомніла, што ў хаце ў пячурцы застаўся цукар у вялікіх кусках і я пабегла дадому, як за самым дарагім, а там працягвалася рабаванне. Я забрала сваю торбачку з цукрам і да сваіх і ніхто на мяне не звяртаў увагі. З вулкі з Алашак тым часам сунулася вялікая нямецкая машына з карнікамі, і так як вулка была вузкая, то яна выварочваючыся, аж упёрлася ў нашу рабіну, што расла пад акном. Прыбегла назад да сваіх з цукрам. Нашы ўсе як стаялі на каленьках так і стаяць, а карнікі акрамя парасят смажуць яшчэ і гусей.

Пагналі нас у Полава, дазволіўшы ўзяць нешта неабходнае з сабой. Мы ехалі на тарантасе з дзядзькам Юзюком (бацькам Ірыны Іосіфаўны) на яго кульгаваі кабыле.

Пераехалі Дзісенку праз мост. Сабралі на пляцы, дзе быў рынак для людзей з усіх бліжэйшых вёсак. Да дзядзькі Юзюка падскочыў нейкі афіцэр і давай яго збіваць за тое, што ляжыць на тарантасе. А дзядзя быў інвалід з польскага войска - у яго быў тубіркулёз касці і нага была ў ранах, ён не мог хадзіць. Цётка Манька разула яго паказала нагу і тады немец адчапіўся ад беднага. Адбіралі маладзейшых і тых, хто ім падыходзіў для працы ў Германіі. Хацелі забраць і нас з мамай, але я плакала і неяк абышлося. З нашых забралі Соню Міхалюкову, Гінькавых Гжэгуша з Зонькай, Анюту Сірожы Ліпінага, Генадзьку Бубалькавага, сястру Аркадзі Феньчынага яшчэ некага.

З Полава дамоў нам не дазволілі варочацца, а сказалі ехаць на Шаркаўшчыну. Нас прыхінула пажыць Валікава цётка ў Пяліках. Жылі там нядзелі са дзье, спалі на падлозе на саломе, блохі, цесната, але і за гэта дзякуй. А цётка Фенька была такая пранырлівая, дапёрла да Жукоўшчыны і даведася, што можна вяртацца дамоў. Вярнуліся назад – у хаце ніводнага вакна, падлога уся паднята (так пэўна ж золата шукалі). З адзежы засталася толькі самае благое, але хоць сцены ўцалелі і таму рады. У прылазніку былі закапаныя скрыні з аўсам і ячменям – там не шукалі. Дапамог дзед з Грыблёў абціскаць так-сяк хату, так і жылі. Пяклі хлеб з аўса і ячменя. Хутка з абызу вярнуўся бацька, уцёк без жарабца, але і таму быў рады.

Калі немцы адступілі, то ў нашай хаце на кароткі час была тылавая бальніца, а мы на гэты час жылі ў клеці (свіран для зярна). У двары была кухня. Добрыя былі людзі: усіх кармілі - і нас, і чужых. Я тут першы раз пакаштавала шакаладкі і сапраўдных цукеркаў. Тады тату забралі на вайну. Я бегла за машынай і плакала. А ён супакойваў і крычаў: “Дачушка не плач! Я вярнуся!” Не вярнуўся. Загінуў і пахаваны ў Польшы. Як пасля расказваў яго сябра з Варапаева, афіцэр сярод белага дня павёў байцоў у атаку на нямецкія кулямёты. Маці Тоня выплакала вочы па мужу, а дачка Міра зведала ўсе цяжкасці, як гадавацца без бацькі.

Сірочы хлеб. З успамінаў Райчонак (Жадзейка) Алімпіяды Ягораўны.

Нарадзілася ...1932 года ў Глінішчы, што ля чыгуначнага маста ў Пятровічах. Восенню 1941 года вучыліся ў Слабадскай школе. Была пара, што ўжо малацілі жыта. Аднаго дня прыехалі аднекуль на конях партызаны, нацягалі на мост праз ручэй каля тарасовай хаты саломы і запалілі яго. Мост быў пашкоджаны, але яго хутка адрамантавалі. Пра дыверсію хутка дазналіся немцы і з Варапаева прыехалі на васьмі машынах карнікі. Усіх сагналі на край сяла і пастроілі па сем’ях. Мы ідучы са школы чулі аўтаматныя выстралы, але ішлі дамоў і не хаваліся.

А да школы была дарога праз лясок. Калі мы выйшлі з яго, то немцы хацелі па нас страляць, але ў вёсцы жыў Васюковіч Мікалай, што троху ведаў па-нямецку. Ён сказаў, што гэта дзеці і нам дазволілі стаць да сваіх сем'яў. У нас былі я, мама і Лора, а бацька быў недзе схаваўшыся. Усе чакалі, што нас ужо будуць страляць. Але тут едзіць з-пад Жукоўшчыны машына, на прыступках стаіць немец і нешта махае шапкай. Прыехаў і стаў нешта казаць сваім. А Мікалай Васюковіч зразумеў і сказаў: "Ціхуця, людзі! Мусіць будзім жыць!" Мы павесялелі, але не надоўга.

Партызаны ўцякаючы згубілі аднаго каня, і немцы па-гэтаму меркавалі, што ў вёсцы ёсць партызаны. Па-гэтаму яны загадалі выйсці наперад чужым. Да Гіляра быў прыйшоўшы швагра з Грыблёў - памагаць малаціць, да Еўдакіі - брат з Гарбуноў, да Ананькавай цёткі - пляменніца Алімпіяда. Але ў яе быў знаёмы з Варапаева паліцай і сказаў, каб яна не прызнавалася, што чужая. Яшчэ ім не спадабаўся сын Гіляра. Ён быў неяк так адзеты, што немцы запозрызлі ў ім партызана. Усіх траіх вывелі і ў нас на вачах расстралялі. У Гіляровага сына стралялі тры разы. Пасля першага разу ён устаў і сказаў: "Людцы, ратуйце, я ж не вінаваты!" Яшчэ раз выстралілі і скінулі ў яму. І там ён устаў, і трэці раз яго ўжо дабілі.

Паліцаі тым часам хадзілі па хатах і забіралі сабе што лепшае. Наша бабуля, Зенка, ішла са Слабады. Яе сустрэлі каля Тарасовай хаты і запыталі ці бачыла партызан. Тая сказала "так" і паказала, што тыя даліся ў бок Сямёнавічаў. Завялі яе за хлёў і таксама расстралялі. Нас адпусцілі дамоў, а дома мы ўбачылі абрабаваныя хаты і вэрхал.

Праз некаторы час немцы і паліцаі паехалі на Каз'яны шукаць партызан і казалі, што там партызаны іх многа пабілі. Недзе ў Азіраве ці яшчэ дзе. А тыя, што ацалелі, прыехалі ў Агальніцы і прыказалі мужыкам на падводах ехаць забіраць пабітых. Выправілі майго бацьку (Жадзейка Ягора), Ваньку Батуронка (Капейку) і Сашынага бацьку (Андрэйчыка Ваньку). Прыехалі ж яны ўжо да партызан у Азірава. А тыя п'яныя і аддаваць забітых ня хочуць. Як ехаць дамоў? Тады адзін узяў і напісаў запіску, каб паліцаі прыязджалі самі. Едуць мужчыны дамоў і думаюць: "Ну тут нам і смерць!" Аж прыехалі, падалі тую запіску, паліцаі зматаліся ў Варапаева і ніхто нашых мужчын не чапаў.

Жыла ў Агальніцах такая Гілена і быў у яе сын Міледзя. Той быў ужо дзяцюком. І паталанілі яны з Антонам (сваяком з Асіннікаў) абіраць па начах людзей, прыкінуўшыся партызанамі. Займелі недзе вінтоўку і ёй наводзілі страх на тых, хто сапраціўляўся. Бралі ўсё, што падабалася. Асабліва адзенне, маладым жа дзецюкам хацелася пафарсіць на вечарынах. Абабралі і сям'ю Рамановічаў з Куснёў. Ведалі куды ісці і было чым пажывіцца ў Рамановічаў. Гаспадар быў на заробках у Амэрыцы і прысылаў дарагія пасылкі, у тым ліку і касцюмы. Адзін з такіх і забраў

сабе Міледзя. Касцюм быў прыметны па мацерыі, а яшчэ для форсу з кішанька вытыркалася насатка. З Грыблоў ішла замуж родзічка Гілены. Вінчаліся ў царкве ў Рымках. Быў на вінчанні і Міледзя і красаваўся ў сваім загранічным касцюме. А Рамановічыха таксама была на службе і канечне ж не магла не прызнаць свой касцюм на “начным госці”. Заявіла пра гэта немцам, якія месціліся ў Пятровічах у будынку фанернай фабрыкі. Мы бачылі, як вялі яго праз вёску. Рукі звязаныя дротам і ён у доме сваім паказваў, што нацягаў ад людзей. А Фаня (Федзі Мядзюхава дачка), яго ўхажорка, стаяла пад акном і горка плакала. “Партызана” зноў павялі ў Пятровічы і там расстралялі.

А Гілена, яго матка, стала за гэта помсціць аднавяскоўцам. Яна заявіла немцам пра сувязь з партызанамі на майго бацьку, тады Пархамцову бабулю і яшчэ адну сям’ю (два сыны і матка). Усяго пяць чалавек. Іх вызвалі ў Шаркаўшчыну ў гміну. Затым перавезлі ў Глыбокае і адтуль ужо не адпусцілі. Мама з дзядулям два разы ездзіла туды на кані і бачылася з татам праз провалаку. А трымалі іх у нейкім свірне, каля моста праз рэчку ў Глыбокім. Перад новым годам мама ізноў паехала на сустрэчу. Там быў знаёмы ахраннік і сказаў, што іх вывезлі на збяданне (дапрос). Пэўна іх павязлі ў Беразвечча і там расстралялі.

Нам з мамай і сястрой вайной прыйшлося туляцца па чужых хатах. Я, як была старэйшая, дома амаль не працавала. Усюды наймалася; то жаць, то малаціць, то бульбу выбіраць. Гэта пакуль жылі едзіналічна, а пасля і ў калхозе. Усё ж рабілі ўручную. Напрацавалася я за сваё жыццё!

Божы провід

Восенню 1939 года перад прыходам саветаў палякі ўцякалі на ўсход. Ехалі на мацыклетах, роварах, коньмі і пехатой. Ля Ваўка Федзі сядзелі пад вечар на лаўцы мужчыны і спыніўся, едучы на веласіпедзе ксёндз. Ён стаў пытацца, каб дзе пераначаваць. Яго ўзяў да сябе К.В. Як сцямнела схадзіў у Грыблы за сваім шваграм Б.Ф. Калі ксёндз заснуў, то сталі біць яго кукай. Падняўся крык і дачка крычала: “Што вы робіце?” А людзі гэта чулі, бо ноччу па чарзе пілnavалі вёску, каб не падпалілі якія прахожыя, бо чужых тады ішло многа.

Ксяндза раздзелі, забралі грошы, а цела закапалі на месцы ў вараўні. І гэта сышло ім з рук. Новая ўлада толькі ўсталёўвалася, што ёй было за справа да “нейкага польскага ксяндза”, ды ніхто на іх і не заявіў у міліцыю. Сышло ім з рук ды не зусім. Божы провід ўжо пры жыцці пакараў зламыснікаў. Сын К.В. памёр у хуткім часе ў 18 год ад апендыцыту і быў пахаваны ў тым самым ксяндзовым шэрым касцюме. Аднавяскоўцы гэта бачылі і гэта было сведчаннем таго, што іх дагадкі пра

забойства спраўдзіліся. У Фёдара беды абрынуліся аж на ўнукаў і праўнукаў, якія таксама сталі забойцамі.

А яшчэ папаўся і сам К.В. У ток да А. прыйшоў ранены партызан і папрасіў, каб яго завязлі праз рэчку да К.В., бо яго сын таксама быў у партызанах. А. сказаў пра гэта К.В. і яшчэ аднаму чалавеку, а тыя ўзялі ды завязлі яго ў Шаркоўшчыну і перадалі яго немцам, а тыя яго расстралялі. За гэта пасля вайны К.В. атрымаў 25 гадоў цюрмы.

Жывыя сведкі трагедыі. Успаміны Савелавай Марыі Ўладзіміраўны.

Чым больш жыву, тым больш пераконваюся ў наступнай думцы. Калі ёсць магчымасць – пагавары са старымі людзьмі. Кожны раз не толькі даведаешся пра нейкія цікавыя факты, але і станеш багацейшы духоўна, атрымаеш нічым неацэнны жыццёвы вопыт. Прайшоў міма, не “зачапіў” яго на адкрытую размову і, магчыма, наступнага выпадку не будзе. Жыццё ж не бясконцае! Шкада, але часта мы пра гэта ўспамінаем толькі тады, калі страчваем, як цікавых субяседнікаў, не толькі знаёмых, але нават і родных. Па рабоце давялося абходзіць пенсіянераў і запісваць звесткі пра іх. Завітаў у хату да Савелавай Марыі Уладзіміраўны з вёскі Зямцы. Даведаўшыся, што яна з 1927 года, міжволі запытаў, што яна напэўна памятае вайну. У адказ – слёзы і наступны расказ.

Марыя Савелава

Жылі ў вёсцы Трабаўшчына. У сям’і было чацвёра дзяцей: старэйшая сястра, малодшы брат, і малодшая сястра, якой на той час было ўсяго сем месяцаў. Бацька быў сляпы з першай сусветнай вайны. Папаў пад газавую атаку немцаў і страціў зрок. Пад час вайны жылі як усе: працавалі на гаспадарцы, заўсёды былі ў страху то ад немцаў, то ад партызан.

Менавіта за тое, што партызаны былі частымі гасцямі ў Трабаўшчыне, немцы вырашылі расправіцца з мірнымі жыхарамі. Сям’і Вайцяховічаў (дзявочае прозвішча Марыі) хтосьці падказаў, каб выходзілі з вёскі. Што спяляць – ніхто не казаў. Але для перасцярогі да родзічаў на хутар Буды маці адправіла Марыю з бацькам, братам і малодшай сястрой. Пражылі там некалькі дзён. Трэба ж было нешта есці, у нечым гатаваць. І Марыю адправілі дамоў. Было гэта 2 снежня 1942 года. Уззяла з дому нейкі кацялок, солі, круп і лыжкі. Вяртаючыся назад, па дарозе сустрэла карнікаў. Па словах Марыі – гэта былі ўкраінцы. Запыталі куды ідзе. Добра, што сказала, што ідзе дамоў у Буды, а не з дому, а так бы вярнулі дамоў. Гэта і выратавала ёй жыццё. Сагнаўшы ўсіх жыхароў, карнікі адабралі самых маладых хлопцаў у Германію. Астатніх сагналі ў 4 хлявы і спалілі, усяго 124 чалавекі: і дзеці, і старыя, і дарослыя. Сярод іх была і маці са старэйшай дачкой.

Ад стрэсу Марыю “пакаціў” тыф. Цудам выжыла. Можна толькі ўявіць колькі яшчэ гора давялося перажыць Марыі з бацькам-інвалідам і двума дзецьмі ў час вайны, адбудоўваючы жыццё пасля. І замуж пайшла позна ў 27 год, калі ўжо падгадвала меншых. Пайшла замуж за ўдаўца на траіх дзяцей. Ды сваіх яшчэ нарадзілася пяцера. Але жылі дружна, ў згодзе, многа працавалі і мелі дастатак у сям’і. Зараз Марыя Уладзіміраўна жыве адна і ў свае 84 гады дае сабе рады. “Няпраўда, сыноч, што ад работы ўся немач! Ужо колькі я перарабіла за сваё жыццё...” – кажа яна. А вочы хоць і заплаканыя, але і ў гэтым такія прыгожыя! І праз 70 год пасля той страшнай трагедыі яны яшчэ не ўсё выплакалі па родных і блізкіх, што нявінна згарэлі ў пякельным агні.

У агні “Нюрнберга” згарэла яе маці. Успаміны Лонскай Раісы (1926-2014).

Нацысцкая палітыка генецыду і “выпаленай зямлі” ва ўсёй паўнаце праявілася ў перыяд правядзення карнай аперацыі супраць партызан і мірных жыхароў, што аказвалі ім дапамогу. У лістападзе 1942 года такая карная аперацыя пад кодавым названнем “Нюрнберг” закрунула і Шаркаўшчынскі раён. Тады фашысты расстралялі і зажыва спалілі жыхароў вёсак Кушталі, Свілы, Трабаўшчына, Строна, Журавоўшчына, Куялеўшчына, Бялкова, Сялібкі, Ігнацева, Падрэзаўшчына,

Станіславава. Пра гэтыя падзеі ўспамінае Лонская Раіса, былая жыхарка вёскі Кушталі. У тым пекле загінула яе маці. Бабуля Рэня ўспамінае:

Прыйшла цёця з суседняй вёскі з-за рэчкі і папрасіла каб я памагла звязаць мужчынам наскі. Сядзім мы ў нядзелю пад акном і толькі матацыкал за матацыклам і ўсё на нашу старану. Што такая, што такая? Што такая будзіць? А ў панядзелак сабралі ўсіх мужчын, як на сабранне ў хату і там іх запёрлі, а жанчыны з дзецьмі дома. І тут застрэлілі солтыса. Мужчыны сталі столь ламаць, уцякаць з гэтай хаты. Немцы кінулі ў хату гранату. А адзін мужчына гранату выкінуў. Забіла трох немцаў. Ну, тады, як кажуць, і пайшло без пашчады. Мужчыны ўцякаюць - каго на плаце застрэлілі, хто ў студню скочыў. Перабілі гэтых мужыкоў. Але мяне туды не пускалі дзядзька з цёткай.

У аўторак усіх жанчын і дзяцей сагналі ў ток і запёрлі. Запальнымі кулямі падпалілі гэты ток. Ну гэтыя ўсе бабкі і рабяткі і гараць там. І яшчэ казалі застаўся ад маткі адзін хлопчык маленькі, два гады. А які харошы! Немцы ўзялі яго - аднаму ў рукі кінулі, другому. Мне не трэба! У мяне свае ёсць! Ну што ж і кінулі гэтага жывога хлопчыка ў вагонь. Ну што ж і згарэлі гэтыя людзі. І так згарэлі, што толькі хрыбеціна і галава – ні рук, ні ног нічога не засталася. Каторыя людзі на падводах былі дык чулі толькі піск-енк. Не давядзі Гасподзь. А тады цішэй, цішэй... І тады кажуць жоўты стоўб выйшаў і пайшоў на неба, жоўты стоўб. Так іх тады і харанілі. Дзёвесеце пяцьдзесят чалавек.

Мама, няхай бы мой тата не ішоў першым!

З успамінаў Касарэўскай Васілісы Канстанцінаўны.

Нарадзілася ў вёсцы Зямцы ў сям'і Канстанціна і Веры Лысёнкаў у 1943 годзе. Бацьку свайго не памятае. Пайшоў ён на вайну ўлетку 1944 года. Ваяваў на Прыбалтыйскім фронце. Маці атрымала пахаронку, што ён загінуў і пахаваны на ўзбярэжжы Рыжскага заліва. Калі скончылася вайна і дадому вярнуліся салдаты, то з Балаёў наведаўся бацькаў аднапалчанін. У той ракавы дзень ён разам з бацькам ішлі ў разведку па дробналессю. Косця ішоў першы. Бацькаў сябра кажа: “Бачу Косця стаў і нешта суніцца, суніцца на зямлю. Я яго падхапіў пад рукі ды далей у кусты каб прыхаваць. Але нічога не дапамагло. Снайпер параніў яго смяротна.” Пасля, калі малая Васіліса стала падростаць і ўсвядоміла, што яе бацьку забрала вайна, яна казала да сваёй мамы: “Мама, няхай бы мой тата не ішоў першым! Можа б ён прайшоў усю вайну і мы б цяпер жылі разам!”

Хочацца ўспомніць пра маці Васілісы цётку Верку, як яе тут называлі. Дык вось, у яе была надзвычай добрая, можна сказаць феноменальная памяць. Яна працавала

даяркай, а Валя Лёвакава брыгадзірам. Вось Валя лічыць на паперцы, складае удоі ўсіх даярак. Верка глянула і кажыць: “А, можыш ні лічыць, будзіць столькі і столькі”. А колькі яна ведала даўнейшых песень ды прыпевак і проста цікавых гісторый! Казаць не пераказаць! Адночы прыйшла да яе Агнешка, Маніка Шпаковіча маці і пытаецца: “А Верачка, скажы ж ты мне, калі мой Манік нарадзіўся?” Тая троху падумаўшы: “.....1937 года!” А раз прыходзіць Антаніна Ванькі Вінцукова і пытаецца: “Скажы, Верка, а калі мой Ванька нарадзіўся?” (а гэта яму было патрэбна каб выбраць дакументы на пенсію). Верка кажыць: “А мая ж ты Тонічка, мяне ж на свеце не было, як ён нарадзіўся!” Але пасля падумала, успомніла, што маці расказвала і назвала не толькі, калі Ванька нарадзіўся, але і тых хто быў кумам і кумою.

Вахта Памяці. Успаміны Лысёнка Пятра Яўстаф’евіча.

Слабодская школа прымае актыўны ўдзел у правядзенні “Вахты Памяці”, прысвечанай 65-годдзю Перамогі над нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Важнейшым накірункам яе з’яўляецца пошук раней невядомых месцаў пахавання мірных жыхароў, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны ад рук фашысцкіх акупантаў. Важныя даследаванні правяла пошукавая група нашай школы.

Мінулым летам ад жыхара вёскі Сямёнавічы, Лысёнка Пятра Яўстаф’евіча, 1930 г.н., мы атрымалі важную інфармацыю. Ён, прачытаўшы ў раённай газеце наш матэрыял пра ахвяр халакосту, расказаў нам пра трагедыю, што адбылася ў вёсцы Сямёнавічы на пачатку кастрычніка 1942 года.

У той час у вёсцы пражывалі дзве яўрэйскія сям’і: Рабіновічы і Муніцы. Сям’я Рабіновічаў на чале з Бэндзікам, яго жонкай Геняй, сынам Моўшам, нявесткай Бэляй і дачкой Эстэркай гандлявалі і трымалі дома лаўку. А сям’я Муніц на чале з Іцкам, яго жонкай Целямушкай, сынам Сайкам і дачкой Ліпкай мелі ў Навасёлках невялікі надзел зямлі, каня, карову і так вялі сваю гаспадарку.

Карнікі нахлынулі нечакана, прыехаўшы на машыне з Пастаў у колькасці каля пятнаццаці салдат. Забралі з дамоў абедзве сям’і. Хворую Целямушку застрэлілі прама ў хаце, бо яна не магла самастойна хадзіць. А астатніх пагналі да бліжэйшага лесу. Заставілі капаць сабе яму і тут жа ўсіх расстралялі.

Мясцовыя жыхары пасля таго, як немцы ад’ехалі, адвезлі і пахавалі разам з астатнімі і старую Целямушку. Выратавацца ўдалося толькі дачцэ Рабіновічаў Эстэрцы. У той час яна знаходзілася ў сяброўкі ў Казьянах. Па чутках мясцовых жыхароў, у хуткім часе і казьянскіх яўрэяў напаткаў такі ж трагічны лёс.

У сімвалічны дзень, 22 чэрвеня, на месцы, якое нам паказаў Лысёнак Пётр, мы ўстанавілі памятны знак і агароджу. Дарэчы, гэта ўжо другое месца пахавання яўрэяў, адшуканае і добраўпарадкаванае вучнямі нашай школы.

Лепш жахлівы канец, чым жахі без канца. Успаміны Касарэўскага Мікалая Аляксандравіча.

Беларусь для яўрэяў пасля выгнання з Еўропы стала, па словах Рыгора Барадуліна, “цёплай хатай”. У нас яўрэі ніколі не адчувалі сябе чужынцамі. Як карані, перапляталіся, перавязваліся беларускія і яўрэйскія песні, казкі, прыказкі.

На цяперашні дзень яўрэяў у Беларусі засталася вельмі мала. Большасць было знішчана ў час вайны, частка перабралася ў Ізраіль і іншыя краіны. А ў перадваенныя гады яны складалі нават большую частку насельніцтва многіх нашых гарадоў і мястэчак. Так было і ў нашым раёне. Лужкі, Германавічы, Шаркаўшчына былі ў большасці яўрэйскімі. Шмат іх было таксама ў Ёдах, Більдзюгах. Займаліся

яўрэі ў асноўным гандлем і рамёствамі. Працаваць на зямлі ім забаранялася яшчэ з царскіх часоў.

Шмат выпрабаванняў прынесла вайна нашаму народу. Нішчылася як матэрыяльная, так і духоўная культура Беларусі. Але тыя выпрабаванні, здзек, што чынілі гітлераўцы над яўрэямі, можна параўнаць хіба што з пеклам. Калі славянскія народы Гітлер планаваў скараціць напалову, то яўрэі знішчаліся дазвання. Не абмінуў гэты жудасны лёс пад час апошняй вайны яўрэйскае насельніцтва і нашага раёна.

У час вайны ў Шаркаўшчыне было арганізавана гета. Знаходзілася яно ў раёне цяперашняй вуліцы Чапаева і ўяўляла сабой абнесенае калючым дротам пасяленне. На пачатку рэжым быў не вельмі суровы. Жыхароў адпускалі на заробкі, за прадуктамі ў бліжэйшыя вёскі. Калі пайшлі чуткі, што яўрэяў будуць расстрэльваць, некаторыя сем'і самавольна пакінулі гета, хаваючыся ў навакольных вёсках. Астатнія ж прымалі сваю смерць, як нейкі рок для ўсяго народа, як нешта наканаванае.

Пра адну з беглых яўрэйскіх сямей раскажаў нам ветэран вайны, былы партызан, Касарэўскі Мікалай Аляксандравіч. І вось што ён нам распавёў.

Было гэта зімой 1943 года ў пачатку студзеня. У гэты час мы жылі на хутары ў Халопайшчыне пры самым лесе. Аднаго ранку да нас прыбіўся паранены яўрэйскі хлопчык год дзевяці. Паранены ён быў нецяжка ў руку. Мы яго перавязалі, накармілі, абагрэлі, хаця гэта было небяспечна. На пытанне, што здарылася, той раскажаў, як яны хаваліся па лазнях, па гумнах у розных вёсках. Апошняю ноч правялі ў нечыяй лазні ў вёсцы Алашкі Малыя. Так здарылася, што нехта выдаў схованку немцам. Тыя прыехалі на конях і на падводах павезлі сям'ю ў Пятровічы, бо яны там ахоўвалі мост. Чаму немцы не давезлі сям'ю да месца прызначэння не вядома. На ўскрайку лесу за Мельніцай (тое месца называецца Баравінкай) немцы расстралялі ўсю сям'ю: бацьку, маці і пяцёра дзяцей. А гэты хлопчык цудам застаўся жывы. Мы можам толькі ўявіць, колькі жахаў і пакут нацярпелася дзіця, хаваючыся па чужых будынках, страціўшы ўсіх сваіх блізкіх, самому адчуўшы дыханне смерці...

Фізічна жывое, дзіця не магло больш жыць. Хлопчык распытаў дарогу і сам пайшоў да немцаў. Спачатку ён патрапіў у Зямцы, а адтуль солтыс завёз яго ў Пятровічы. Там ён быў расстраляны ў другі раз, папоўніўшы лік нявінных ахвяр той страшнай вайны. Што ж рухала малым дзяцём, уся прырода якога павінна імкнуцца да жыцця і хапацца за кожную саломінку, у той час, як ён сам прыйшоў да фашыстаў? Страта родных, недавер да людзей, напэўна, надламалі ў душы тое, што заўжды дапамагае

трымацца за жыццё, верыць ў лепшае. І ён выбраў лепш жахлівы канец, чым жахі без канца.

Праўду кажуць, вайна не закончана, пакуль не пахаваны яе апошні салдат. Бязвінную яўрэйскую сям'ю можна аднесці ў гэты лік. Яна разам з тысячамі іншых паклала на аўтар перамог самае дарагое - жыццё, і ў тым ліку жыццё гэтага хлопчыка.

Мясцовыя жыхары пахавалі сям'ю, як і падабае ў такім выпадку. На жаль, калі я пачуў гэту гісторыю, жывых сведкаў гэтага здарэння ўжо не было. Больш-менш прыблізна паказаў нам месца пахавання жыхар вёскі Мельніца Касарэўскі Яўген Канстанцінавіч 1923 года нараджэння. У той час, калі ўсё гэта адбывалася, ён быў вывезены на працу ў Германію. Для ўшанавання памяці расстралянай сям'і мы, школьнікі Слабадской СШ разам з настаўнікамі, адзначылі месца расстрэлу і пахавання. На гэтым месцы ўстаноўлены камень з надпісам.

Камень памяці па ахвярах халакосту,
устаноўлены вучнямі Слабадской сярэдняй школы

Касарэўскі Мікалай Аляксандравіч распавёў нам гісторыю пра расстрэл яўрэйскай сям’і ў сваім доме лячыў параненага яўрэйскага хлопчыка

Касарэўскі Яўген Канстанцінавіч паказвае месца расстрэлу яўрэйскай сям’і

Так выглядала места перад добраўпарадкаваннем

А вось такое яно зараз

Месца расстрэлу знаходзіцца ў двух кіламетрах ад вёскі Мельніца ў напрамку на поўнач-паўночны-усход. Яно размешчана ў двухстах метрах ад ускрайку лесу, каля самай просекі. З паўднёвага боку просекі пасаджана культура (елка), а з левага знаходзіцца выгарэўшае балота. Гэта 61 квартал лесу Полаўскага лясніцтва. На плане месца расстрэлу пазначана чырвоным крыжыкам.

Эпізод плана Полаўскага лясніцтва, на якім пазначана месца расстрэлу

Як ствараўся калгас у вёсцы Жукоўшчына або апазорыла “савецкую власць”.
Расказаў Батурунак Гардзеі Уладзіміравіч (нарадзіўся 7 ліпеня 1935 года ў вёсцы Жукоўшчына).

У калгас уступаць не хацелі. Як жа адрачыся ад сваёй зямлі, каня, пабудоў. Першым падаў заяву Лысёнак Фёдар, “бабін унук”. Празвалі так за тое, што ў час вайны жыў у сваёй бабулі, а бацькі перад вайной выехалі ў Ленінград, дзе іх і застала вайна. Яму траціць было нечага, бо сваёй зямлі не меў. Астатніх “марынавалі” цэлую нядзелю. Збіралі вечарамі ўсіх гаспадароў і ў прысутнасці участкавага, часам пракурора, “парційныя работнікі” малявалі карціну калгаснага жыцця. Казалі, што вот у вас цяпер зямлі мала, забяром у паноў і асаднікаў і заживём у дастатку. А часам страшылі: “не паслухаеце – усё канфіскуем і паедзеце ў Сібір”. Трымалі да паўначы. Некаторыя драмалі і нават засыналі. Любіў і Гордзя схадзіць з бацькам і паслухаць, пра што гавораць. На адным са сходаў В..., стаміўшыся за кроснамі ад недасыпання, заснула на тым паседжанні, ды ў прыціхшым памяшканні пернула на увесь будынак. Усе як зарагаталі, у тым ліку і Гордзя. А бацька на яго: “Ціха, а то забяруць, апазорыла Савецкую власць.”

Патроху людзі сталі здавацца і ўступаць у калгас. Апошнімі ўступілі тыя, хто меў найбольш зямлі: Лысёнак Вінцук (бацька ветурача), Райчонак Ягор (бацька дырэктара), Батурунак Ніна Аляксееўна (маці Гардзея), Гінько Вінцук (бацька

Юзафа, меў 8 сыноў і дачку), а таксама Бажкі, Станюш Тоня (маці Міры) і Станюш Доська (бацька Роніка).

Абагулілі перш за ўсё зямлю (пакінулі толькі гароды), коней, вупраж, інвентар, свірны, так і і пуні, зярно для пасеву. Кароў, курэй і свіней, авечак не забіралі. Старшынямі былі Гінько Юзаф, Сета Мілеця, Ванька Бубалька (Лысёнак Іван Усцінавіч). Работы хапала і зімой і летам, і мужчынам і жанчынам. Акрамя звычайных сезонных работ, вазілі торф, навоз, рабілі кампосты, жанчыны пасля паводкі падчышчалі, абграбалі падрэчча. Брыгадзір раніцаў склікаў на нарад, для гэтага біў жалезным прутком у падвешаную рэйку. Быў і бухгалтар. За працу налічвалі працадні (220 – гэта мінімум). За працадні атрымлівалі натураплату, для сябе і скаціне. Адзін час Гордзя быў брыгадзір, а Тамара Аляксандравічава учотчык, начысляла.

Працяг будзе ў наступным 25-м нумары часопіса (красавік-май 2020)

Jazep Kvach: True stories *(presented in the original language of narrators)*
(magazine “CULTURE. NATION”, December 2019, issue 24, p. 101-124,
www.sakavik.net)

Short real stories about partisans, victims among Belarussians and Hebrews, and life of villagers before, during and after WWII collected by the author in Sharkaushyna region, Vitebsk province. This region is famous for its partisan fighting with occupants. The region suffered a lot during the German occupation with hundreds of people killed and burned alive in barns ... *(to be continued in the next 25th issue of the magazine, April-May 2020)*

Язеп Квач: Невыдуманные истории *(представлены на оригинальном языке рассказчиков)*
(журнал «КУЛЬТУРА. НАЦИЯ», декабрь 2019, выпуск 24, стр. 101-124,
www.sakavik.net)

Представлены короткие реальные истории о жизни жителей села, о партизанах, о жертвах среди белорусов и евреев до, во время и после Второй мировой войны, собранные автором в Шарковщинском районе Витебской области. Этот регион славится своими партизанскими боями с оккупантами. Во время немецкой оккупации регион сильно пострадал, сотни и тысячи людей были убиты и сожжены заживо в сараях ... *(продолжение будет в следующем 25-м номере журнала, апрель-май 2020)*